

Critical Theory for Library and Information Science

Exploring the Social from Across the Disciplines

Anmeldelse af Birger Hjørland

Leckie, Gloria J., Lisa M. Given, and John E. Buschman (red.) (2010). Critical Theory for Library and Information Science: Exploring the Social from Across the Disciplines. Westport, Conn.: Libraries Unlimited. Pris 449,95 kr. via Saxo.

Det var med stor overraskelse, at jeg så denne bog annonceret. Bogen præsenterer 26 "kritiske teoretikere" fordelt på 23 kapitler og diskuterer deres betydning for biblioteks-, dokumentations- og informationsvidenskab (BDI), jf. oversigten over teoretikere, forfattere og titler nedenfor. Overraskelsen ligger i, at det er lykkedes at samle så mange forfattere og få udgivet så omfattende en bog om teorier i relation til biblioteks- og informationsvidenskab.

Kapitlerne er ordnet alfabetisk efter den teoretiker, det omhandler. Det er en vægtig og vellavet bog med litteraturhenvisninger efter hvert kapitel og et samlet register bag i bogen. Desuden er der et afsnit, hvor redaktørerne og forfatterne til bogen præsenteres. Mange af bogens forfattere er velkendte navne for dem, der er orienteret i faglitteraturen inden for BDI. Der er tre skandinaviske bidragydere: Hans Dam Christensen fra IVA, Danmark, Joacim Hansson fra Linné universitetet i Växjö, Sverige og Sanna Talja fra Tampere universitet i Finland (og ja, jeg er da lidt skuffet over, at jeg ikke også er blevet bedt om at medvirke).

*Birger Hjørland er professor ved Det Informationsvidenskabelige Akademi.
bh@iva.dk*

Bogens titel rejser jo umiddelbart spørgsmålet: Hvad er kritisk teori? (Og dermed: Hvad er ikke kritisk teori? Dvs. hvilke teorier er udeladt, og hvilke teorier er denne bog i opposition til?).

Lad os tage det sidste først. Hvilke teorier – i BDI eller generelt - er ikke kritiske? Under og i årtierne efter studenteroprøret i 1968 var billedet ofte klart og hårdt optrukket: Der var marxisme på den ene side og "borgerlighed" på den anden side (og hvad der ikke var eksplicit marxistisk var i dette perspektiv borgerligt - og dermed ubrugeligt. Der var i øvrigt et utal af marxistiske skoler, der ikke havde så meget til overs for hinanden, herunder "Frankfurterskolen" og "virksomhedsteorien"). En anden måde at klassificere videnskabsteoriene på har været i tredelingen: Positivism, hermeneutik og kritisk teori. Især positivismen ses ofte som den ultimative modsætning til kritisk teori (også af mig selv).

Ting har det imidlertid med at bliver mere komplicerede, når man undersøger dem nærmere. I den velkendte bog om interviews skriver Kvale & Brinkmann (2009, side 56-57) at den klassiske positivism fra Auguste Comte er misforstået og bør rehabiliteres. Den var altså alligevel ikke det ultimative modbillede, man kan stille op. Kvale & Brinkmann mener, at problemerne i moderne forskning fra en kritisk synsvinkel ligger i påvirkningen fra den logiske positivism fra 1920'erne. Imidlertid viser det sig heller ikke at være en helt uproblematisk påstand, da også den logiske positivism delvist er blevet rehabiliteret. Reisch (2005) argumenterer fx for, at den

logiske positivisme (eller, som den også kaldes: den logiske empirisme) i 1930'erne var om ikke marxistisk, da venstreorienteret, men i 1950'erne havde den kolde krigs antikommunisme (McCarthyisme i USA) bevirket, at alle spørgsmål om værdier og interesser blev isoleret fra videnskabsteoretiske normer og derfor blev den logiske positivisme transformeret til "the icy slopes of logic". Det var med andre ord tilsyneladende mere af nødvendighed for egen sikkerhed end af teoretiske grunde, at de logiske positiver udviklede sig, som de gjorde, og i dag – da den kolde krigs påvirkning næsten er glemt – fremstår de stadig i lyset fra 1950'erne. Også de logiske positiver er altså problematiske at opstille som modsætning til de kritiske teoretikere (med mindre man ser mere på den historiske indflydelse i samfundsvidenskabernes, end hvad mange af dem oprindeligt stod for).

Hvis vi vil betragte hermeneutikken som modsætning til kritisk teori, får vi også problemer, da fx Habermas som bekendt også bygger på hermeneutikken. Det er vel også symptomatisk, at den ene af de to artikler om hermeneutik i *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* bærer titlen "Hermeneutics, including Critical Theory" (Dooley & Kearney, 2001).

Så min pointe er, at hvis vi ikke blot ser på, hvilke teoretikere denne etikette historisk har været anvendt på, men forsøger en mere teoretisk begrundet klassifikation af videnskabsteoriene, så bliver det mere kompliceret. (Jeg skal i denne omgang spare læserne for argumentationen for min sædvanlige opdeling i fire hovedkategorier: empiricisme, rationalisme, historicisme og pragmatisme, hvoraf jeg ser den sidste som værende "kritisk").

To af redaktørerne, Gloria Leckie og John Buschman, giver selv i introduktionskapitlet et bud på, hvad kritisk teori er. Begrebet omfatter naturligvis Frankfurterskolen, der har lagt navn til kritisk teori (dog har kun to personer, Herbert Marcuse og Jürgen Habermas, fået et kapitel i bogen), men strukturalistiske og poststrukturalistiske teoretikere med flere er også medtaget med følgende begrundelse: "These thinkers, and the areas of scholarship they have influenced, have attacked a wide-ranging set of issues and contradictions, from the hegemony of various socio-economic systems, to unexamined forms of domination and social regulation, forces of marginalization,

and the constraints of a curriculum and pedagogy based upon a privileged canon of literature", p. viii). Introduktionen opregner også i fire punkter (side ix), hvad der karakteriserer kritisk teori i den post-Frankfurterske udgave, her gengivet i forkortet og oversat form:

- Historien er et menneskeligt produkt, der samtidig former menneskers erfaringer.
- De forskellige samfunds produktionsformer er indlejret i alle former for socio-kulturel praksis og i alle institutioner og kan ikke adskilles fra analyse af kultur.
- Viden er socialt konstrueret og må forstås i sin sociokulturelle kontekst. Kategorier, principper, regler, standarder, kriterier, procedurer, teknikker, antagelser og praksisser, der tidligere er forstået som rent rationelle, må også forstås som tjene specifikke interesser.
- Kritikken må foretages som en teoretisk informeret analyse af sociale fænomener, der bygger på den forudsætning, at der ikke findes nogen neutral eller overordnet position, men at kritikken altid kun er en partner i en dialog.

Set på baggrund af denne karakteristik (især punkt 3) er det lidt påfaldende at socialkonstruktivismen (og socialkonstruktionismen) samt hele området videnskabs- og teknologistudier ("science and technology studies") er meget svagt repræsenteret. Selvom Foucault er med, så mangler tænkere som fx Bloor, Kuhn, og Latour m.fl. i denne sammenhæng.

Der er mange kritiske teoretikere, der kunne være behandlet i bogen, men ikke er det. Hvis jeg skulle nævne de tre vigtigste, der ikke er med, ville jeg pege på:

- Protagoras, der lærte os, at ethvert spørgsmål kan belyses fra to sider, og som i forbindelse med retorikkens genkomst er blevet rehabiliteret og anset som en af alle tiders største kritiske tænkere.
- Karl Marx, der er stamfader til kritisk teori, og som har lært os, at vi altid må indtænke sociale interesser i spørgsmål om viden.
- Mikhail Bakhtin, der stort set var ukendt i vesten indtil ca. 1980). Han udviklede en dialogisk teori om sprog, herunder begrebet heteroglossia til markering af komplekse sociale spændinger. Dette forekommer yderst vigtigt for teorier om informationssøgning (Dentith, 1995).

Hvordan er de pågældende teoretikere behandlet i bogen? Det er naturligvis forskelligt fra forfatter til forfatter. Alle kapitler rummer en præsentation af den/de pågældende teoretikere, og hvad de står for. Alle kapitler relaterer dette til BDI. I den forbindelse findes der lidt lettere og lidt sværere modeller. Den lidt lettere model kan eksemplificeres ved Howard Rosenbaums kapitel om Anthony Giddens, der empirisk undersøger (ved hjælp af citationsindex) hvordan Giddens har været brugt i BDI, men er svag på egne visioner om LIS-forskning baseret på Giddens. Den lidt sværere model kan eksemplificeres ved Hans Dam Christensens kapitel om Roland Barthes, der går dybere ned i BDI-teori om fx billedindeksering og har et standpunkt mht., hvordan Barthes kan gøre en forskel.

To af redaktørerne (Gloria J. Leckie og Lisa M. Given) har et kapitel om "Henri Lefebvre and spatial dialectics". En læsning af dette kapitel gav mig et indtryk af væsentlige tanker, men uden at efterlade hos mig nogle klare visioner om, på hvad måde disse tanker kan gøre en forskel i BDI-forskningen. Joachim Hanssons kapitel om "Chantal Mouffe's theory of agnostic pluralism and its relevance for Library and Information Science research" gav mig også indtrykket af en væsentlig teoretiker, men når det kom til anvendelsen i BDI, er implikationen i forvejen introduceret i BDI gennem mange andre teoretikere, dvs. der er ikke nogen specifik pointe – og det ser jeg som et problem.

Kapitlet om psykoanalyse rummer en kritik af centrale antagelser i det kognitive synspunkt i BDI. Jeg har to problemer med dette: 1) analysen gennemføres ikke, men der henvises til andre kilder (mon de indeholder et klart svar?) 2) Er det virkelig psykoanalysen, der er det bedste redskab for kritikken af Belkin, Ingwersen og Kuhlthau? Det tvivler jeg ærligt talt på.

Bogen som helhed forekommer at være vel informeret om kritiske teorier, men relativt dårligt om BDI, hvilket naturligvis er et problem for en bog, der ikke præsenterer originalbidrag om kritisk teori (men om dennes relation til BDI). Der er to aspekter i denne kritik 1) det er nødvendigt at kritiske teoretikere forholder sig til det område, de vil belyse med deres kritiske teori, dvs. læser sig ind på fagets litteratur. 2) Det er problematisk ikke at forholde sig til de forfattere, der allerede har bidraget med kritisk-teoreti-

ske perspektiver på BDI og arbejder videre på dette grundlag.

Ad 1) Bates (2005) er en oversigt over metateorier, dvs. hovedperspektiver, inden for BDI, herunder kritisk teori og 12 andre metateorier:

- A historical approach.
- A constructivist approach
- A constructionist or discourse-analytic approach
- A philosophical-analytical approach.
- A critical theory approach.
- An ethnographic approach.
- A socio-cognitive approach.
- A cognitive approach.
- A bibliometric approach
- A physical approach
- An engineering approach.
- A user-centered design approach.
- An evolutionary approach.

Det, der er stærkt behov for, er en nøjere diskussion af disse forskellige perspektiver. Hvad er kritisk teori i opposition til? I introduktionen (side xiv) skriver to af redaktørerne, at BDI er "an undertheorized field (in the critical theory sense)". Men efter min opfattelse er BDI underteoretiseret i *enhver* forstand. Det forholder sig ikke sådan, at der i BDI er gode teorier, der blot har behov for et vist kritisk eller etisk modspil. Efter min opfattelse befinder faget sig i en kritisk situation på grund af fraværet af et respektabelt intellektuelt grundlag. Som sagt er der nogle enkeltkapitler, der udfordrer bestående BDI-teori, men helhedsindtrykket er, at dette er for svagt.

Ad 2) Som eksempler på dette kan nævnes: BDI forskeren Julian Warner (2010) har i mange år arbejdet ud fra en marxistisk referenceramme. Han er ikke nævnt eller medtaget. Den britiske informationsforsker J. D. Bernal var en fremtrædende marxist, og der er for nylig skrevet om ham i BDI-litteraturen (Muddiman, 2003). Han er ikke nævnt. Den feministiske "standpoint epistemology" behandlet af Trosow (2001) citeres af Hansson, men affærdiges nærmest i én sætning. Den måske stærkeste kritiske bevægelse i BDI er "virksomhedsteorien" (engelsk "activity theory") præsenteret af bl.a. Andersen (2008), Hjørland (1997) og Wilson (2006 og 2008). Den er ikke medtaget eller nævnt. Rayward, Hansson & Suominen udgav i 2004 en bog (hvortil jeg også bidrog), der også er relevant i denne sammenhæng;

den er kun nævnt i en opremsning af Hansson. De ret ambitiøse bidrag af Tredinnick (2006 og 2009) er ikke nævnt. Bernd Frohmann er vel en kritisk hovedskikkelse i BDI (fx 2004). Han er dog nævnt både i introduktionen og i kapitlet om Foucault (men alligevel!). Generelt set vil jeg påstå at bogen ikke demonstrerer kendskab til de bidrag, der tidligere har været af kritiske forskere inden for BDI, og at den derfor ikke (endnu) udgør noget forsøg på opbygge BDI på et kritisk-teoretisk grundlag, men kun præsenterer isolerede og fragmenterede bidrag.

Afslutningvis et spørgsmål: Hvad skal vi stille op med så mange potentielt relevante teorier, som ingen kan kende/overskue? Jeg finder, at den aktuelle teoretiske og begrebsmæssige fragmentering af BDI er meget betænkelig. Fisher, Erdelez & McKechnie (2005) præsenterer 72 (sic!) "teorier" inden for BDI. Nogle er slet ikke teorier, andre er ikke fra BDI, og nogle giver indtryk af en BDI-forskers rent personlige interesse, der ikke har så meget med faget at gøre. Jeg synes, det er utrolig vigtigt, at vi alle sammen arbejder med flere teorier og argumenterer akademisk for vores teoretiske præferencer. Den nye introduktion i Billig (1996) er i denne henseende forbilledlig.

Denne bog er et særdeles velkomment bidrag til den BDI-faglige litteratur. Den er velegnet som afsæt for yderligere teoretisk arbejde med faget og mange af de teoretikere, der introduceres er simpelt hen folk, vi alle bør kende.

Referencer

Andersen, Jack (2008). The Concept of Genre in Information Studies. *Annual Review of Information Science and Technology*, 42, 339-367.

Bates, MJ (2005). An Introduction to Metatheories, Theories and Models. IN: Fisher, K. E., Erdelez, S. & McKechnie, L. (eds.). *Theories of Information Behavior*. Medford, NJ: Information Today.

Billig, Michael (1996). *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Dentith, Simon (1995). *Bakhtinian Thought: An Introductory Reader*. London: Routledge (Critical Readers in Theory and Practice).

Dooley, M & Kearney, R (2001). Hermeneutics, Including Critical Theory I: Smelser, N. J. & Baltes, P. B. (eds.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier. (Pp. 6665-6672).

Fisher, KE, Erdelez, S & McKechnie, L (eds.). (2005). *Theories of Information Behavior*. Medford, NJ: Information Today.

Frohman, Bernd (2004). *Deflating Information. From Science Studies to Documentation*. Toronto: University of Toronto Press.

Hasle, Per & Drost, Pernille (2009). Biblioteker – nu også med ethos. *DF-Revy*, #6 (September), 16-17. Hentet 2009-12-06 fra: <http://ej.lib.cbs.dk/index.php/dfrevy/article/view/2666/2709>

Hjørland, Birger (1997). *Information Seeking and Subject Representation. An Activity-theoretical Approach to Information Science*. Westport & London: Greenwood Press.

Hjørland, Birger (2004). Social and Cultural Awareness and Responsibility in Library, Information and Documentation Studies. I: Boyd Rayward, Joacim Hansson & Vesa Suominen (red.) *Aware and Responsible*. Lanham, MD: Scarecrow Press. (Pp. 71-91).

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research*. 2nd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Muddiman, D (2003). Red Information Scientist: The Information Career of J. D. Bernal. *Journal of Documentation*, 59(4), 387-409.

Rayward, Boyd; Hansson, Joacim & Suominen, Vesa (red.). (2004). *Aware and responsible*. Lanham, MD: Scarecrow Press.

Reisch, George A (2005). *How the Cold War Transformed Philosophy of Science: To the Icy Slopes of Logic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tredinnick, Luke (2006). *Digital Information Contexts: Theoretical Approaches to Understanding Digital Information*. Oxford: Chandos Publishing.

Tredinnick, Luke (2009). The Analogue Library in the Digital World. Professional Education and the Changing Face of Librarianship. *Dansk Biblioteksforskning*, 5(2/3), 37-50. Hentet 2010-10-10 fra: <http://www2.db.dk/dbf/2009/nr2-3/Tredinnick.pdf>

Trosow, SE (2001). Standpoint Epistemology as an Alternative Methodology for Library and Information Science. *Library Quarterly*, 71(3), 360-382.
 Warner, Julian (2010). *Human Information Retrieval*. Cambridge, MA: MIT Press.

Wilson, T (2006). A Re-examination of Information Seeking Behaviour in the Context of Activity The-

ory. *Information Research*, 11(4) paper 260. Available at <http://InformationR.net/ir/11-4/paper260.html>

Wilson, TD (2008). Activity Theory and Information Seeking. *Annual Review of Information Science and Technology*, 42, 119–161.

Ørom, Anders (2003). Knowledge Organization in the domain of Art Studies - History, Transition and Conceptual Changes. *Knowledge Organization*, 30(3/4), 128-143.

Kritisk teoretiker	Forfatter	Titel
Aglietta, Michel	Stevenson, Siobhan	Michel Aglietta and regulation theory
Barthes, Roland	Dam Christensen, Hans	Roland Barthes: On semiology and taxonomy
Bhaskar, Roy	Budd, John M.	Roy Bhaskar's critical realism
Bourdieu, Pierre	Hussey, Lisa	Social Capital, symbolic violence, and fields of cultural production: Pierre Bourdieu and Library and Information Science.
Certeau, Michel de	Rothbauer, Paulette	Beyond a signpost for resistance: The promise of Michel de Certeau's practice of everyday life for LIS scholarship.
Deleuze, Gilles	Day, Ronald E. & Lau, Andrew J.	Psychoanalysis as critique in the works of Freud, Lacan, and Deleuze and Guattari
Derrida, Jacques	Deodato, Joseph	Deconstructing the library with Jacques Derrida: Creating space for the "Other" in bibliographical description and classification.
Foucault, Michel	Olsson, Michael R	Michel Foucault: Discourse, power/knowledge and the battle for truth
Freire, Paulo	Riedler, Martina & Eryaman, Mustafa Yunus	Transformative library pedagogy and community-based libraries: A Freirean perspective
Freud, Sigmund	Day, Ronald E. & Lau, Andrew J.	Psychoanalysis as critique in the works of Freud, Lacan, and Deleuze and Guattari
Giddens, Anthony	Rosenbaum, Howard	Anthony Giddens' influence on Library and Information Science
Giroux, Henry	Eryaman, Mustafa Yunus	The public library as a space for public empowerment: Henry Giroux, radical democracy and border pedagogy.
Gramsci, Antonio	Raber, Douglas	Hegemony, historic blocs, and capitalism: Antonio Gramsci in Library and Information Science.
Guattari, Pierre-Félix	Day, Ronald E. & Lau, Andrew J.	Psychoanalysis as critique in the works of Freud, Lacan, and Deleuze and Guattari
Habermas, Jürgen	Buschman, John E.	The social as fundamental and as a source of the critical: Jürgen Habermas
Heidegger, Martin	Day, Ronald E.	Martin Heidegger's critique of informational modernity.
Lacan, Jacques	Day, Ronald E. & Lau, Andrew J.	Psychoanalysis as critique in the works of Freud, Lacan, and Deleuze and Guattari
Latour, Bruno	Wheeler, Will	Bruno Latour: Documenting human and non-human associations.
Lave, Jean	Talja, Sanna	Jean Lave's practice theory
Lefebvre, Henri	Leckie, Gloria J. & Given, Lisa M.	Henri Lefebvre and spatial dialectics
Marcuse, Herbert	Pyati, Ajit	Herbert Marcuse: Liberation, utopia and revolution.
Mouffe, Chantal	Hansson, Joacim	Chantal Mouffe's theory of agnostic pluralism and its relevance for Library and Information Science research.
Negri, Antonio	Dyer-Witherford, Nick	Antonio Negri on information, empire, and Commonwealth
Saussure, Ferdinand de	Solomon, Paul	Ferdinand de Saussure: Duality
Smith, Dorothy E.	Stooke, Rosamund K.	Investigating the textually mediated work of institutions: Dorothy E. Smith's sociology for people.
Spivak, Gayatri Chakravorty	Olson, Hope A & Fox, Melodie J.	Gayatri Chakravorty Spivak: Deconstructivist, Marxist, Feminist, Postcolonialist